

Monika Sobolewska

Uniwersytet w Białymstoku

Słownictwo z zakresu strzelectwa sportowego w polszczyźnie współczesnej – wybrane zagadnienia

Przedmiotem analizy w niniejszym artykule będzie słownictwo używane przez strzelców sportowych w Polsce. Ma ono swój początek w wieku XV, gdy powstały pierwsze, jeszcze prymitywne rodzaje ręcznej broni palnej, którą mógł utrzymać jeden strzelec. Zawody rozegrano po raz pierwszy w 1471 roku. Była to rywalizacja między kusznikami i arkebuzerami¹. Zawody wygrali kusznicy. Strzelali szybciej, dalej i celniej². Od tej pory wiele się zmieniło. Produkowana broń jest lżejsza (standardowy karabin waży od 4 do 8 kilogramów), o wiele dokładniejsza i coraz lepiej przystosowana do potrzeb konkretnego strzelca³. Ładuje się ją łatwo, a nowoczesna konstrukcja umożliwia celne strzelanie na duże odległości – z odległości 300 metrów zaawansowany strzelec, bez większych problemów, może trafić w obiekt wielkości pudełka od zapalek⁴.

¹ **Arkebuzer** – nazwa pochodzi od arkebuzów, pierwowzorów dzisiejszych karabinów, bardzo ciężkich, posiadających długie lufy i skomplikowanych w użytkowaniu ze względu na wiele czynności niezbędnych do ich załadowania, i stosowany w nich podpalany lont oraz panewkę z prochem, które mogły łatwo ulec zamoczeniu podczas deszczu.

² Opisane zawody są prawdopodobnie przykładem jednostkowym w tych czasach. Gdyż w literaturze, z którą się zapoznałam, nie odnalazłam więcej tego typu turniejów. Broń palna w ciągu kilku wieków była wykorzystywana głównie do walki w czasie wojen, do polowań oraz do pojedynków. Ta służąca do ostatniego z tych celów była często pięknie zdobiona, a więc bardzo droga (mogła mieć wartość kilku wsi).

³ Niestety ze względu na koszt produkcji profesjonalny karabin, może być warty tyle, co średniej klasy samochód.

⁴ Przez „zaawansowanego strzelca” rozumiem tutaj zawodnika, którego wyniki pozwalają klasyfikować go w czołówce krajowych strzelców w Polsce. Zawodnicy tacy często posiadają profesjonalne karabiny, często bardzo drogie, dopasowane do potrzeb konkretnej osoby.

Strzelectwo sportowe⁵ ma swój początek w rywalizacji między żołnierzami oraz w zabawach myśliwych. Na początku było silnie związane z wojskowością – wszyscy zawodnicy byli żołnierzami i strzelali z broni wojskowej, której używali podczas ćwiczeń na strzelnicy (często była to broń używana wcześniej podczas II wojny światowej). Dopiero w 1946 roku powstał Polski Związek Strzelectwa Sportowego. O pochodzeniu tego sportu z wojskowości świadczy fakt, że prezesem tej instytucji został generał⁶.

Temat został przeze mnie wybrany ze względu na pasję, której rozwijaniem zajmuję się od 2004 roku – jest nią strzelectwo sportowe⁷. Odmiana języka związana ze środowiskiem strzeleckim, może być nazywana socjolektem, który według Ireny Bajerowej jest „językową odmianą środowiskową” (Bajerowa 2001: 27). Podobnie zjawisko definiuje Stanisław Grabias, według którego socjolekty to: „odmiany języka uwarunkowane istnieniem powiązanych w rozmaity sposób grup społecznych” (Grabias 1994: 81). Przykładami takich odmian mogą być np. język łowiecki (Hoppe 1980), wojskowy, sportowy (Nowowiejski 2010: 283; Ożdżyński 1970 i 1979; Lipoński 1986: 130–135), marynarski (Kołodziejek 1994) czy slang uczniowski.

Aleksander Wilkoń w *Typologii odmian współczesnej polszczyzny* posługuje się następującą definicją:

socjolekty – to odmiany językowe związane z grupami społecznymi, takimi jak klasa, warstwa, środowisko i grupy zawodowe, co nie znaczy, aby w konkretnych warunkach duże grupy społeczne: klasa i warstwa wyodrębniały się w sposób wyrazisty od strony językowej, aby wytworzyły własne socjolekty (Wilkoń 1987: 88).

Aby socjolekt mógł występować, według Wilkonia, muszą zostać spełnione pewne warunki:

Po zaledwie kilku treningach niemal każdy może trafić w monetę dwudziestogroszową z odległości 50 metrów.

⁵ Zob. definicja tego terminu w tekście niniejszego artykułu; obecnie oficjalnie nazywane jest również **sportem strzeleckim**, na wzór angielskiego *shooting sport*.

⁶ Tarcze, których używano w wojsku i na strzelnicy, przypominały sylwetkę człowieka (dziś niemal wszystkie tarcze są okrągłe). Używano komend, takich jak: **Padnij; Powstań; Cel, pal**. Były to krótkie, jasne polecenia, które stosowano przez długie lata. Polecenia te nie zakładają możliwości niepodporządkowania się czy też buntu. Panuje ład i dyscyplina. Mimo że dziś strzelectwo sportowe jest w bardzo małym stopniu związane z wojskowością, a komendy uległy zmianie, nadal używa się krótkich poleceń, takich jak: **Ładuj, Start, Stop, Rozładuj**. Ułatwia to w dużej mierze zachowanie bezpieczeństwa.

⁷ Początkowo reprezentowałam Uczniowski Klub Sportowy Kaliber w Białymstoku jako zawodniczka. Następnie rozpocząłam pracę jako sędzia i instruktorka, a obecnie trenerka dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych ruchowo. Od początku kontaktu z tym środowiskiem moją uwagę przyciągnął specyficzny język, którego używają strzelcy. Komendy i terminy używane przez trenerów były dla mnie nowe i niezrozumiałe. Wśród rówieśników często wywoływały zdziwienie, a czasem nawet śmiech.

- 1) istnienie środowiska społecznego, którego członkowie powiązani są silnymi więzami wewnątrzgrupowymi; idzie tu nie tylko o więzi zawodowe, ale kulturowe, towarzyskie, itp.;
- 2) względna stabilność grupy;
- 3) silne poczucie odmienności w stosunku do innych grup;
- 4) ciągłość tradycji;
- 5) część kontaktów członków grupy nie jest ograniczona tylko do kontaktów zawodowych (Wilkoń 1987: 92).

Z moich obserwacji wynika, że wszystkie powyższe warunki w stosunku do środowiskowej odmiany języka strzeleckiego zostały spełnione. Strzelcy sportowi stanowią silną grupę, która nie tylko pracuje razem, ale również spędza ze sobą mnóstwo czasu podczas wszelkiego rodzaju wyjazdów na zawody, czy też szeroko pojętej rozrywki. To wszystko sprawia, że – jak pisał S. Grabias – w tej grupie (tak jak w innych grupach środowiskowych) słownictwo:

stosowane w bezpośrednich kontaktach w trakcie wykonywania zawodu, przyjmuje znamiona potoczności. Podporządkowane jest funkcji komunikatywnej – ma ułatwiać kontakt w sytuacji pełnej znajomości realiów profesjonalnych. Oficjalna leksyka techniczna i naukowa jest w środowiskach zawodowych zmodyfikowana. Powstają wyrazy nieoficjalne, neologizmy służące tylko grupie powołującej je do życia (Grabias 1994: 131).

W socjolekcie strzeleckim odnaleźć można wiele nowych słów. Podczas badań nad słownictwem zebrałam około 400 leksemów, wyrażań oraz fraz zupełnie nieznanych polszczyźnie ogólnej bądź używanych w innym znaczeniu. Gromadzenie materiału odbywało się głównie poprzez zapisywanie słów zasłyszanych podczas treningów, zawodów strzeleckich, a także wykładów na kursach sędziowskich oraz instruktorskich prowadzonych przez doświadczonych trenerów strzelectwa. Pomocne okazały się również książki i wydania internetowe artykułów opisujących sposoby nauczania strzelania, z których wypisywałam leksemy związane ze sportem strzeleckim.

Następnie sprawdziłam obecność zebranych słów w *Słowniku języku polskiego* (SJP)⁸, *Słowniku warszawskim* (SW)⁹ oraz książce *1000 słów o broni i balistyce* (BiB – Torecki 1977)¹⁰. Na tej podstawie wyciągnęłam wnioski dotyczące powszechności niektórych słów związanych ze strzelectwem (takimi leksemami są np. **broń**, **karabin**, **pistolet** oraz **strzelba**). Wielu z nich

⁸ Korzystałam z wydania internetowego ze względu na jego największą aktualność, <http://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 12.11.2016).

⁹ Celem użycia tego słownika było sprawdzenie, czy istnieją różnice w zasobie słownictwa strzeleckiego między współczesną polszczyzną a polszczyzną początku XX wieku.

¹⁰ Książka ta zawiera słownik leksemów i wyrażań związanych z wojskowością i strzelectwem. Obejmuje również m.in. opisy poszczególnych modeli broni i ich części.

nie odnalazłam w żadnym z tych słowników lub odnalazłam je w innym znaczeniu, co świadczy o tym, że są one neologizmami lub neosemantyzmami. Poza tym pojawiły się również struktury niezgodne z normą współczesnej polszczyzny.

Zgromadzony materiał podzieliłam na 16 kategorii, a ze względu na jego ogrom w niniejszym artykule posłużę się jedynie niektórymi przykładami:

1. Pojęcia związane z organizacją i przeprowadzaniem zawodów oraz treningów, podziałem zawodników i funkcjami sędziów

kadra narodowa ‘zespół zawodników reprezentujący swój kraj w spotkaniach międzynarodowych’; SJP w tym znaczeniu; SW i BiB nie notują.

komplet ‘ponumerowane tarcze wydawane zawodnikowi podczas zawodów; ich ilość jest ściśle określona’; SJP w znaczeniu ‘zbiór elementów stanowiących pewną całość, w której nie brakuje żadnego z nich’; SW w znaczeniu ‘zbiór kompletny czego’.

losowanie stanowisk – w SJP tylko **losowanie** ‘procedura, podczas której są ciągnięte lub wybierane losy, liczby, kupony itp.’; SW oraz BiB nie notują.

metryczka ‘karta, którą zawodnik uzupełnia na stanowisku wpisując dane osobowe, sędziowie wpisują na niej wyniki strzelania’; SJP w znaczeniu ‘dokument stwierdzający narodziny, chrzest, ślub lub śmierć jakiejś osoby’; SW w znaczeniu ‘wyciąg z metryki, zawierający datę urodzenia i imiona rodziców’; BiB nie notuje.

okres startowy ‘czas, w którym zawodnik uczestniczy w najważniejszych zawodach w roku’; SJP, USJP¹¹, SW oraz BiB nie notują.

osnowa ‘konspekt zajęć strzeleckich’; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

próbne ‘strzały nie podlegające ocenie podczas zawodów; strzały pozwalające jedynie na zmianę ustawienia broni’; SJP w znaczeniu ‘wykonany na próbę, aby przekonać się, jaki będzie efekt’; SW w znaczeniu ‘zrobiony, odbyty na próbę, okazowy’: Lekcja próbna. Próbne obciążenie młota’; BiB nie notuje.

strzelectwo sportowe ‘sport opierający się na rywalizacji w strzelaniu z różnego typu broni sportowej do tarcz lub rzutków; dzieli się on na trzy dyscypliny: pistolet, karabin i strzelbę gładkolufową’; SJP, USJP, SW, BiB nie notują.

¹¹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Warszawa 2004 (dalej jako: USJP).

2. Nazwy zawodów i konkurencji

klasyfiki 'nieoficjalna nazwa zawodów, podczas których zdobycie wysokiej pozycji pozwala na awans do ważniejszych imprez, takich jak: Mistrzostwa Europy, Mistrzostwa Świata itp.'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje; termin utworzony od rzeczownika **klasyfikacja**.

leżak 'nieoficjalnie: strzelanie na leżąco (analogicznie do **stojaka**, czyli strzelania na stojąco)', 'nieoficjalnie konkurencja podczas zawodów polegająca na strzelaniu w postawie leżącej'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

MPJ 'Mistrzostwa Polski Juniorów w strzelectwie sportowym'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

sylwetka 'okrągła tarcza przeznaczona do strzelania części szybkiej [sic!; dop. M. S.] z pistoletu sportowego i pistoletu szybkostrzelnego, nazwa pochodzi od sylwetki człowieka, którą tarcza ta przedstawiała w przeszłości', 'nieoficjalna nazwa konkurencji pistolet sportowy część szybka [sic!; dop. M. S.]'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

3. Kategorie wiekowe i osoby związane ze strzelectwem

kołcz '*coach*; trener drużyny sportowej, zwłaszcza piłkarskiej, także przewodnik lub bardziej doświadczony, udzielający rad kolega. Też: pewien podtyp nadwozia samochodowego; z angielskiego'; „Sportowców trenuje trener, on ich doprowadza do najlepszej formy i uczy zwyciężać. Trenowanie się popoplituje, nie wskazuje na zespołowość, na organizację. Więc potrzeba *coacha*, a nawet *coachingu*. I funkcja społecznie ważniejsza, i działanie inne. Ale trzeba też ćwiczyć się podobnie jak w sporcie, w wielu innych dziedzinach. Uczymy się całe życie. Trenerzy często nie wystarczą. Dziś *coaching* dotyczy też doskonalenia się w zawodzie pod okiem bardziej doświadczonego pracownika, a czasem także mistrza wyspecjalizowanego w uczeniu – *coacha*. A wymowa przypomina *kołczan* i z mistrzem łucznictwa się kojarzy” (Bralczyk 2007: 31–32); PWSP w znaczeniu 'opiekun zawodników w państwach zachodnich'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

leśne dziadki 'pejoratywne określenie niektórych członków zarządu PZSS i wojewódzkich związków strzelectwa, ludzi starych i nieżyjących, broniących się przed wszelkimi zmianami'; SJP, SW i BiB nie notują.

pederasta 'osoba strzelająca z pistoletu dowolnego'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje; neosemantyzm środowiskowy; prawdopodobnie forma utworzona od skrótu nazwy **pdw** (pistolet dowolny). Zbieżność dźwiękowa z terminem psychologiczno-medycznym jest tu

przypadkowa. Termin ma charakter neutralny i w żaden sposób nie jest wartościujący¹².

wiedźma 'karabin z namalowanym wizerunkiem wiedźmy'; 'dziewczyna strzelająca z tego karabinu'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

4. Nazwy broni i jej rodzajów

broń sportowa 'broń używana na zawodach sportowych. Może być miotająca lub biała. Do broni sportowej miotającej zalicza się broń palną, pneumatyczną, zwaną popularnie wiatrówkami, neurobalistyczną (łuki) [...]. Broń sportowa palna dzieli się na kulową i śrutową, a broń kulowa na dowolną i mało-kalibrową. Do broni sportowej palnej należą rewolwery, pistolety, karabiny, karabinki sportowe o kalibrze nieprzekraczającym 9 mm i niektóre dokładnie wykonane rodzaje broni myśliwskiej'; BiB w tym znaczeniu; SJP i SW nie notują.

dziewiątka 'wynik przestrzeliny'; 'pistolet o kalibrze 9 mm'; SJP w innym znaczeniu; SW w znaczeniu 'cyfra, oznaczająca dziewięć: Napisać dziewiątkę'; BiB nie notuje.

hanelka 'nieoficjalnie: karabin pneumatyczny firmy Haenel'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

kbks 'skrót od: »krótki bojowy karabinek sportowy«' BiB w znaczeniu 'skrót nazwy karabinka sportowego'; SJP i SW nie notują.

łamaniec 'wiatrówka ładowana poprzez złamanie (przemieszczenie lufy względem kolby)'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

wajchowiec 'karabin pneumatyczny posiadający wajchę, służącą do uzupełniania karabinu o ładunek powietrza przed strzałem'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

5. Części broni

gruszka 'metalowy zaczep dokręcany do karabinu, służący do umocowania pasa strzeleckiego'; SJP w znaczeniu 'przedmiot przypominający kształtem owoc gruszy'; SW tylko w znaczeniu 'owoc gruszy pospolitej'.

¹² Po przeprowadzeniu krótkiej sondy, mogę z całą pewnością stwierdzić, że nie jest to pojęcie znane wszystkim zawodnikom. W dodatku ci, którzy to słowo znają, często nie mają świadomości jego źródła. Ten termin rozumieją za to trenerzy i bardziej doświadczeni strzelcy. Słowo to pojawiło się między innymi podczas wykładów na szkoleniu trenerów z całego kraju, organizowanym przez Polski Związek Strzelectwa Sportowego w styczniu 2017 roku.

Z lingwistycznego punktu widzenia formą potencjalną utworzoną od skrótu **pdw** mogłaby być struktura **pedewasta**. Trudno stwierdzić, dlaczego taka forma się nie przyjęła. Sporadycznie spotkać można także krótszą formę **pedek**, która może się odnosić zarówno do osoby, jak i do pistoletu.

gumka 'kawałek skóry lub gumy wkładany pod kurek pistoletu, chroniący iglicę przed zniszczeniem podczas treningu bez amunicji'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

ostroga 'część broni opierana o bark'; SJP tylko w znaczeniu 'kabłąk metalowy z kolcem lub zębatym kółkiem, przypinany do butów, ułatwiający jeźdźcom prowadzenie konia'; SW tylko w znaczeniu 'bodziec do trącania albo ściskania wierzchowca'.

policzek 'część kolby karabinu przystosowana do opierania policzka podczas celowania'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

6. Czynności związane z użytkowaniem i eksploatacją broni

celować ciałem 'ustawić się w kierunku celu w taki sposób, aby bez dodatkowych ruchów oraz naprężania mięśni można było zgrać przyrządy celownicze na tarczy'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

kręcić 'ustawiać broń do wzroku zawodnika'; SJP w innym znaczeniu; SW w znaczeniu 'nadawać czemu ruch obrotowy, obracać w koło'; BiB nie notuje.

leżeć na żabę 'leżeć płasko, mocno przylegać do podłoża podczas treningu postawy leżącej z karabinem'; SJP, USJP oraz SW nie notują.

na suchara 'trenować na sucho, czyli bez amunicji'; SJP, USJP oraz SW nie notują.

odleżeć 'trenować postawę leżącą bez oddawania strzałów z amunicją [sic!; dop. M. S.]'; SW w znaczeniu 'czas oznaczony przeleżeć, wyleżeć: Odleżał swoje'; SJP i BiB nie notują.

padać 'w odniesieniu do karabinu lub pistoletu pneumatycznego: wyczerpywać gaz znajdujący się w butli (lub broni) strzelającego; inaczej: **pluć**'; SJP i SW w innym znaczeniu; czasownik używany wyłącznie w formie osobowej **pada**//**padł**.

pluć 'zobacz: **padać**, w odniesieniu do karabinu lub pistoletu pneumatycznego: wyczerpywać gaz znajdujący się w butli (lub broni) strzelającego'; SJP i SW w innym znaczeniu; czasownik używany wyłącznie w formie osobowej **pluje**.

przypiąć się 'przyczepić pas do karabinu'; SJP i BiB nie notują; SW w innym znaczeniu.

skręcić 'złożyć broń, dokręcić śruby'; SJP w znaczeniu 'złączyć w całość elementy czegoś przez wkręcenie śrub'; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

wrzucić 'strzelić dobry strzał mimo dużego błędu technicznego'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

zdychać ‘w odniesieniu do karabinu lub pistoletu pneumatycznego: wyczerpywać gaz znajdujący się w butli (lub broni) strzelającego’; SJP i SW w innym znaczeniu; czasownik używany wyłącznie w formie osobowej **zdycha**//**zdechł**.

7. Nazwy amunicji i jej części

am ‘amunicja’; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

amo ‘amunicja’; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

amunicja ‘wszelkiego rodzaju naboje, pociski i materiały wybuchowe’; SJP w tym znaczeniu; SW w znaczeniu ‘materiały do strzelania (np. proch, kule itp.)’; BiB w znaczeniu ‘techniczne środki bojowe oraz ich elementy służące do niszczenia i obezwładniania różnych celów’.

nabój ‘kompletna jednostka amunicji niezbędna do oddania jednego strzału z broni palnej’; BiB w tym znaczeniu; SJP w znaczeniu ‘metalowy walec zawierający pocisk i materiał wybuchowy, przeznaczony do strzelania z broni palnej’; SW w znaczeniu ‘proch i kula użyte do nabicia broni palnej, ładunek’.

pestka ‘nabój’; SJP i SW w innym znaczeniu.

8. Pojęcia związane z parametrami broni oraz sposobami jej działania i użytkowania

kaliber ‘odległość między gwintowaniami lufy w broni o lufie gwintowanej, w strzelbach gładkolufowych: ilość jednakowej wielkości kul wytoczonych z angielskiego funta ołowiu, które mieszczą się w lufie’; SJP w znaczeniu ‘średnica lufy broni palnej albo kuli lub pocisku mierzona w calach lub milimetrach’; SW w znaczeniu woj. a) ‘średnica, kanału działa, strzelby’: Działo wielkiego, dużego, małego kalibru. Kaliber karabina. Kaliber jest to wielkość dziury strzelbowej przy samym jej ujściu. Paprocki Franciszek Strzelby z jednym kalibrem miało wiele osób. Mickiewicz. Ptaszynki są, to strzelby małego kalibru, w które kładzie się drobna kula. Mickiewicz.’ b) ‘średnica kul, miara kuli.’; BiB w znaczeniu ‘wielkość określająca najmniejszą średnicę przewodu lufy broni palnej’.

odrzut ‘ruch broni palnej [...] pod wpływem działania siły ciśnienia gazów prochowych na dno lufy podczas strzału’; BiB w tym znaczeniu; SJP w znaczeniu ‘siła działająca jako reakcja przy nadawaniu prędkości jakiemuś ciału i skierowana w kierunku przeciwnym do tej prędkości’; SW w innym znaczeniu.

statyka ‘wielkość i szybkość ruchów broni w określonym czasie, im lepsza statyka tym ruchy są mniejsze’; SJP w znaczeniu 1. ‘nauka badająca prawa równowagi ciał poddanych działaniu sił’, 2. ‘równowaga lub brak ruchu’; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

9. Części ubioru

asfalt 'guma pokrywająca rękawicę i niektóre części kurtki strzeleckiej'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

pas 'skórzany lub plastikowy pas specjalnie przystosowany do umocowania karabinu do ręki'; SJP w znaczeniu 'długi kawałek skóry, tkaniny, papieru itp., służący do łączenia lub podtrzymywania czegoś'; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

przesłonka 'prostokątny fragment plastiku lub papieru niewielkich rozmiarów zasłaniający oko; pomaga w celowaniu'; SJP i USJP **przesłona** 'to, co przesłania, zasłania, zakrywa; także: to, co zasłaniając przegradza coś; zasłona'; SW oraz BiB nie notują.

strój 'uszyty ubiór przystosowany specjalnie do potrzeb strzelców, pomagający zachować prawidłową postawę strzelecką, wykonany z grubego, sztywnego materiału'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

10. Nazwy miejsc na strzelnicę

herbaciarnia 'pokój na terenie strzelnicy, w którym zawodnicy przebywają przed treningiem i podczas przerw, mogą odpocząć i wypić herbatę, sok lub wodę oraz zjeść drugie śniadanie przyniesione z domu'; SJP w znaczeniu 'lokal, w którym podawana jest herbata'; SW w znaczeniu 'sklep, w którym sprzedają herbatę'; BiB nie notuje.

stanowisko 'miejsce strzelania'; SJP, SW oraz BiB w innym znaczeniu.

tarczownia 'pomieszczenie znajdujące się pod tarczami (na niższym piętrze lub w piwnicy), z którego zakłada się tarcze'; SJP, USJP, SW i BiB nie notują.

zakrystia 'małe pomieszczenie przeznaczone do palenia; znajdujące się na zapleczu'; SJP w innym znaczeniu; SW w znaczeniu 'izba przy kościele do przechowywania aparatów i w ogóle rzeczy kościelnych, oraz do przywdziewania szat kościelnych'; BiB nie notuje.

11. Elementy niezbędnego wyposażenia strzelnicy

bliźniaki 'tarcze bliźniacze; białe kartki umieszczane za tarczami w konkurencjach pistoletowych, pomagają przy ocenie tarcz, stanowią dowód w kwestiach spornych'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

gwiazdka 'rodzaj śrubokrętu'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

kalibromierz 'urządzenie służące do oceny tarcz'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

kulochwyt 'wyposażenie strzelnicy (zwane też kulołapem) do zatrzymywania pocisków'; BiB w tym znaczeniu; SJP w znaczeniu 'wał ochronny w formie wysokiego nasypu lub muru osłoniętego ziemią, znajdujący się za ostatnią linią tarcz na strzelnicy'; SW nie notuje.

obrotnica 'urządzenie służące do obracania tarcz'; SJP tylko w znaczeniu 'dźwignica do przemieszczania pojazdów szynowych z jednego toru na inny'; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

trumna 'futurał na karabin'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

walek 'okrągła, podłużna poduszka wypełniona trocinami, służąca do siadania na niej podczas strzelania w postawie kłęczącej'; SJP w innym znaczeniu; SW tylko w znaczeniu 'poduszka długa, okrągła, całą szerokość łóżka zajmująca'; BiB nie notuje.

wskaźnik bezpieczeństwa 'fragment grubej żyłki o jaskrawym kolorze wkładany do lufy, stanowi dowód na to, że broń jest rozładowana'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

12. Nazwy celu i efekty strzelania

durszlak 'tarcza przestrzelona w wielu miejscach'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

dycha przestrzelina w samym środku tarczy, która dotknęła do jednego z dwóch wewnętrznych pierścieni lub w przypadku tarczy do strzelania z karabinu pneumatycznego, do kropki oznaczającej dziesięć punktów; SJP w znaczeniu pot. 'dziesiątka'; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

odskok 'strzał oddany poza głównym skupieniem'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

przestrzelina 'dziura powstała w czymś wskutek przestrzelenia'; SJP w tym znaczeniu; SW i BiB nie notują.

sito 'tarcza rozstrzelana w wielu miejscach'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

skośniak 'strzał strzelony podczas ruchu obrotnicy; przestrzelina o podłużnym kształcie'; SJP, USJP, SW oraz BiB nie notują.

13. Komendy związane ze strzelectwem

broń do sprawdzenia 'komenda, która nakazuje upewnienie się, że broń jest rozładowana i pokazanie sędziemu pustej komory nabojoyej'.

ładuj 'komenda, po której należy umieścić nabój w lufie i zamknąć komorę nabojoyą'.

rozładuj 'komenda, po której zawodnik musi wyjąć wszystkie naboje z komory nabojoyej i magazynka, oraz sprawdzić, czy broń jest pusta'.

start 'jednorazowe wystąpienie w konkurencji podczas zawodów (zdarza się, że zawodnik podczas zawodów strzela konkurencję dwu- lub trzykrotnie, wtedy kolejne strzelania nazywane są drugim lub trzecim startem)'; 'komenda pozwalająca na rozpoczęcie strzelania'; SJP w znaczeniu 'udział w jakichś zawodach'; PWSP w znaczeniu 'moment rozpoczęcia biegu, wyścigu, lotu (o samolocie); pracy w jakimś zawodzie, zapoczątkowanie jakiejś działalności'; (ang. *start* 'wyruszenie, początek', niem. *Start*, fr. *depart//start*); SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

stop 'komenda, po której należy bezzwłocznie przerwać strzelanie'; SJP w znaczeniu 'wykrzyknik nakazujący komuś natychmiastowe zatrzymanie się lub przerwanie jakiejś czynności'; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

strzelamy konkurencję [sic!; dop. M. S.] **Kpn 40 seniorek** – 'tymi słowami sędzia wita zawodników na stanowiskach podczas zawodów, wymienia wszystkie strzelane konkurencje; często używa się skrótowca od nazwy konkurencji (**Kpn 40** oznacza **Karabin pneumatyczny 40 strzałów**; **seniorki** to jedna z kategorii wiekowych)'.

uwaga 'komenda sugerująca przygotowanie się do strzelania'; SJP w znaczeniu: 'okrzyk lub napis uprzedzający o niebezpieczeństwie'; 'okrzyk mający zainteresować kogoś czymś'; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

14. Inne

badania 'książeczka zdrowia sportowca', 'badania zdrowia sportowców wykonywane co pół roku'; SJP w znaczeniu 'kontrola stanu zdrowia pacjenta; również: wynik takiej kontroli'; SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

czekoladki – 'rodzaj ciążarka z wyglądu przypominającego tabliczkę czekolady, odłamuje się jego części i przykleja za pomocą dwustronnej taśmy klejącej do broni'; SJP i SW w innym znaczeniu; neosemantyzm środowiskowy.

dzik 'tarcza przedstawiająca dziką', 'konkurencja o nazwie **ruchoma tarcza**', 'tarcza o dwóch okrągłych polach przeznaczona do strzelania w konkurencji **ruchoma tarcza** (dawniej obrazowała dziką)', 'chłopiec strzelający do **ruchomej tarczy**'; SJP i SW w innym znaczeniu; BiB nie notuje.

fajka 'rodzaj długiego, zagiętego imbusa, nazywany tak żartobliwie'; SJP i SW w innym znaczeniu.

strzelać konkurencję [sic!; dop. M. S.] 'poprawnie: strzelać w konkurencji, prawdopodobnie kalka z ang. *shooting competition*'; SJP, USJP oraz SW nie notują.

15. Powiedzonka

Połamania luf.

Wsadź gruszkę do trumny 'włóż zaczep karabinu do plastikowego futerału na broń'.

Żeby Ci lufę wydeło.

16. Przewiska związane ze strzelectwem

Ostatnią grupę wymienionych terminów stanowią antroponimy:

General 'przezvisko chłopca, który dobrze strzelał i lubił wszystkim rozporządzać'.

Sadam 'przezvisko utworzone dla zawodnika imieniem Adam; od imienia przywódcy jednej z organizacji terrorystycznych. Nosiciel przezviska zdaje sobie sprawę z tego, jak jest nazywany, ale nie potrafi wyjaśnić, dlaczego'.

Śrutowa 'przezvisko trenerki szkolącej zawodników strzelających z broni śrutowej'.

Podsumowanie

Wszystkie przytoczone nazwy są dobrze znane wśród strzelców z województwa podlaskiego i całej Polski. Występują tu terminy specjalistyczne//sportowe oraz neosemantyzmy środowiskowe, które tworzone są zwykle ze względu na podobieństwo sprzętu strzeleckiego, do przedmiotów codziennego użytku (**asfalt, durszlak, fajka, gumka, ostroga, pas, sito, walek**) lub artykułów spożywczych (**czekoladki, gruszka, szampan**). Neologizmy stanowią tylko niewielki procent tego słownictwa (**skośniak**). Najczęściej pojawiającą się strukturą, niezgodną z normą współczesnej polszczyzny, jest konstrukcja **strzelać konkurencję**, która przez strzelców nie jest uznawana za błędną.

Na strzelnicy odnaleźć można także nazwy, które mają charakter *stricte* specjalistyczny, np. **broń sportowa, kaliber, kalibromierz, kulochwyt, odrzut, przesłonka, przestrzelina i tarczownia**. Zawodnicy stosują różnorodne słownictwo, aby nazwać najczęściej używany sprzęt, np. do opisania naboju stosuje się kilka różnych synonimów: **am, amo, amunicja, kula, nabój, pestka, puszka**¹³. Równocześnie używany przez nich język wykazuje duże dążenie do skrótowości, czego przykładem mogą być powyższe leksemy.

¹³ Każdy nabój może zostać nazwany: **kulą, pestką, am, amo** lub **amunicją**, ale **puszką** można nazwać tylko kilka jej rodzajów (w opakowaniu do złudzenia przypominającym puszkę konserwy).

Podczas zawodów w strzelaniu z broni pneumatycznej każdy uczestnik otrzymuje **komplet tarcz** nazywany przez osoby związane ze strzelectwem w skrócie **kompletem**. Znaczenie tego leksemu w języku strzelców sportowych jest węższe niż podane przez SJP i SW. Na podobnej zasadzie funkcjonuje **metryczka**, która dla zawodnika oznacza konkretną kartkę papieru z informacjami na temat tożsamości strzelca i wynikami oraz **wskaźnik**, który stanowi zabezpieczenie przed oddaniem przypadkowego strzału. Zarówno **metryczkę strzelań**, **losowanie stanowisk**, jak i **wskaźnik bezpieczeństwa** traktować można jako wyrażenia specjalistyczne//sportowe. Na co dzień używane są zwykle tylko pierwsze słowa tych połączeń wyrazowych. Dopowiedzenie drugiej części w potocznym języku strzelców jest zbędne. Podobnie przedstawia się sytuacja w wyrażeniu **strzały próbne**; dzięki pominięciu rzeczownika **strzały** dochodzi do substancywizacji przymiotnika.

Dla szybkiego nazwania różnych zawodów i turniejów oraz niektórych rodzajów broni utworzono skrótowce, takie jak np. **MPJ** i **kbks**. Pojawiają się również w mowie i podlegają zasadom fleksyjnym, np. **startować w „eMPeJotach”**; **strzelać z „kabekaesu”**. Dążenie do skrótowości w słownictwie strzeleckim objawia się także w sferze komend. Najdłuższą z nich jest komenda rozpoczynająca start w zawodach (np. **strzelamy konkurencję** [sic!; dop. M. S.] **Kpn 40 juniorek**), pozostałe zwykle zawierają się w jednym słowie (np. **ładuj, rozładuj, start, stop, uwaga**) lub w równoważniku zdania (np. **broń do sprawdzenia**).

Zawodnicy mają swoje specyficzne powiedzonka (np. **wsadź gruszkę do trumny; żeby Ci lufę wydeło**) oraz sposób życzenia sobie powodzenia przed startem (np. **połamania lufy**). Do określenia postawy z bronią strzelcy używają kilku rzeczowników (np. **leżak, stojak, kolanko**). Czynności związanych ze strzelaniem zawierających czasownik jest nieco więcej: **celować ciałem, kręcić, leżeć na żabę, odleżeć, przypiąć się, skrócić, stać na suchara, wrzucić**. Natomiast broń poza strzelaniem może także **padać, pluć** lub **zdychać**.

Niektóre z odnotowanych leksemów i wyrażeń (np. **badania, kadra narodowa, osnowa, klasyfiki**), występują w tym samym znaczeniu również w innych dyscyplinach sportowych. Do tych leksemów należy zapewne słowo **kołcz**, które uznać można za zapożyczenie fonetyczne. Do wyrazów, których używa się poza strzelnicą, jednak ich znaczenie jest zupełnie inne, możemy zaliczyć, takie jak: **gwiazdka, herbaciarnia, obrotnica, policzek, stanowisko, statyka, strój, trumna i zakrystia**. Obcojęzyczne nazwy broni ulegają uproszczeniu i spolszczeniu (np. karabin firmy **Haenel** nazywany jest po prostu **hanelką**; pistolet firmy **Walther** może być nazwany **Waldkiem**). Karabiny mogą przybierać nazwy powstałe od sposobu ich ładowania (np. **łamaniec** lub **wajchowiec**).

W opisywanym słownictwie znalazły się również antroponimy, takie jak **Generał** czy **Sadam**, które tylko pośrednio wiążą się ze strzelaniem (na zasadzie skojarzenia z osobami, które według nadających przezwisko umieją strzelać). Bezpośredni związek z tym sportem może mieć przezwisko **Śrutowa**, które już w swoim brzmieniu zawiera skojarzenie ze **śrutem** ‘małymi kulkami ołowianymi o jednakowej średnicy, od 1,2 do 5,5 mm, stanowiącymi pocisk do broni myśliwskiej o gładkich lufach’.

Istnieje kilka słów, które mają inne konotacje niż w rozumieniu potocznym, np. osoba strzelająca do ruchomej tarczy może być nazywana **dzikiem**, strzelec używający pistoletu dowolnego – **pederastą**, a dziewczyna trenująca z karabinu oznaczonego rysunkiem czarownicy – **wiedźmą** (słowa te nie niosą znaczenia pejoratywnego w przeciwieństwie do określenia **leśne dziadki**, które jest nacechowane negatywnie). **Dzik** może również oznaczać tarczę (inną tarczę nazwiemy **sylwetką**).

Reasumując, socjolekt strzelecki charakteryzuje duży zasób różnorodnego słownictwa oraz ograniczony zasób zwrotów, będących utartymi konstrukcjami składniowymi budowanymi na wzór komend w języku angielskim, który jest międzynarodowym językiem tego sportu. Głównym, a zarazem najważniejszym celem powstawania nowych leksemów oraz komend jest ułatwienie komunikacji, która w panującym hałasie musi być możliwie jak najprostsza. Widoczna tutaj tendencja do skrótowości i potoczności oraz wprowadzanie zapożyczeń z języka angielskiego, znajdując odbicie w polszczyźnie ogólnej.

Literatura

- Bajerowa I., 2001, *Język ogólnopolski XX w. i problemy jego rozwoju*, [w:] *Współczesny język polski*, pod. red. J. Bartmińskiego, wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Bralczyk J., 2007, *Nowe słowa*, Warszawa.
- BiB – Torecki S., 1977, *1000 słów o broni i balistyce*, Warszawa.
- Grabias S., 1994, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.
- Hoppe S., 1980, *Polski język łowiecki: podręcznik dla myśliwych*, Warszawa.
- Kołodziejek E., 1994, *Gwara środowiskowa marynarzy na tle subkultury marynarskiej*, Szczecin.
- Lipoński W., 1986, *O języku ludzi uprawiających sport na przykładzie lekkoatletów*, „Językoznawca” 16–17, s. 130–135.
- Nowowiejski B., 2010 *Polskie słownictwo sportowe w świetle słowników XX wieku*, „Prace Filologiczne” LVIII, s. 283–298.

Ożdżyński J., 1979, *Mówione warianty wypowiedzi w środowisku sportowym*, Wrocław.

PWSP – Ożdżyński J., 1970, *Polskie współczesne słownictwo sportowe*, Wrocław.

Wilkoń A., 1987, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.

Słowniki

- SJP – *Słownik języka polskiego PWN*, wydanie internetowe, <http://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 12.11.2016).
- SJPD – *Słownik języka polskiego*, 1969, red. W. Doroszewski, Warszawa.
- SW – *Słownik języka polskiego ułożony, 1900–1927*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, 2004, red. S. Dubisz, Warszawa.

The lexis of sports shooting in contemporary Polish – selected issues

Summary

The present article constitutes a report of specialist terminology related to sport shooting in modern Polish. The article divides this terminology into 16 categories, expounds, and describes the context of its occurrence in current dictionaries of Polish, and dictionary from the beginnings of XX century. Thanks to that it could have been checked if described lexemes are common, or if they only belong to resource of vocabulary of narrow social group which are sport shooters. Up till now, this topic has not met with the linguist's concern that is why it is difficult to come up with its elaborations. A short dictionary of sport shooting terminology, and expressions is contained in this article which can facilitate understanding of people who practice this sport during first trainings at shooting range.

Key words: shooting, language, vocabulary, modern Polish

Słowa-klucze: strzelectwo, język, słownictwo, współczesna polszczyzna